

Water als wapen

Het programma Langs de Hollandse Waterlinies trekt in twaalf weken door de provincies Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant. Presentatrice Margreet van Gils bezoekt daar Unesco werelderfgoed: de Hollandse Waterlinies.

TEKST: BRAM DE GRAAF BEELD: ANP, SHUTTERSTOCK

Verscholen in het landschap tussen Edam en de Biesbosch liggen bijna honderd door water omgeven forten. Samen vormen ze de Hollandse Waterlinies. Elk fort heeft een eigen verhaal. "Niet alleen de historie is interessant, ook de dynamiek met de natuur", zegt Machteld Smits van RTV Utrecht, die als eindredacteur betrokken is bij de twaalfdelige serie *Langs de Hollandse Waterlinies*. "Er groeit en bloeit van alles omheen. Dat maakt deze serie extra interessant en leerzaam."

Het fascinerendst vindt Smits zelf hoe bij de linies water werd ingezet als verdedigingswapen. Al tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) zette het opstandige, laaggelegen Holland land onder water om de Spanjaarden tegen te houden en te verdrijven. Het succes van deze Oude Hollandse Waterlinie inspireerde koning Willem I in de negentiende eeuw tot de bouw van een moderner, uitgebreider systeem: de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Vanaf 1880 werd hier de Stelling van Amsterdam aan toegevoegd. Deze ring van forten rondom de hoofdstad beschermde de laatste vluchtplaats voor koning, regering en militaire staf. Samen heten ze nu de Hollandse Waterlinies.

Strategische ligging

De forten lagen strategisch. Ze verdedigden wegen, spoor, rivieren en de sluizen en kanalen waarmee bij een dreigende aanval gecontroleerd grote stukken land snel onder water gezet konden worden. Smits: "Dat moest nauwgezet gebeuren. Als het te ondiep was, kon de vijand er te paard doorheen. Was het te diep, dan konden ze er met boten overheen. Ook werd

speciale vegetatie geplant, zoals doornstruiken om het benaderen van de forten te bemoeilijken, of bomen die met hun wortels de vestingwallen beter bestand maakten tegen kanonvuur."

De waterlinies beschermden niet alleen het economische en bestuurlijke hart van Nederland, ze waren ook bedoeld om aanvallers te ontmoedigen of op z'n minst te vertragen, zodat er tijd was voor verdere verdedigingswerken of diplomatieke oplossingen. Aan de Hollandse Waterlinies is 125 jaar gebouwd. Omdat wapens steeds effectiever en zwaarder werden, moesten de forten daarbij voortdurend worden aangepast en verbeterd. Zo bestaan de forten van de Stelling van Amsterdam uit ongewapend beton om beter bestand te zijn tegen de eind negentiende eeuw geïntroduceerde brisantgranaat.

Parachutisten

Toen de nazi's op 10 mei 1940 Nederland binnenvielen, bleken de waterlinies volledig gedateerd. Duitse vliegtuigen vlogen eroverheen en wierpen bij

tegen ongenode gasten

Rotterdam en Den Haag en de Moerdijkbruggen honderden parachutisten af. Tegelijkertijd trokken snelle gemotoriseerde troepen via Noord-Brabant om de verdedigingslinie heen en reden over het Hollands Diep het 'beschermd' westen van ons land in. Na vijf dagen capituleerde Nederland.

Decennialang lagen de forten er vervolgens vergeten en vervallen bij, overwoekerd door de natuur. In 1996 werd de Stelling van Amsterdam erkend als Unesco werelderfgoed. De Nieuwe Hollandse Waterlinie werd in 2000 een Nationaal Project, waarna men begon met de restauratie van de forten. In juli 2021 kwam ook deze waterlinie op de Unesco werelderfgoedlijst. "Door de internationale waardering is er meer bekendheid en belangstelling voor de Hollandse Waterlinies gekomen", zegt Smits.

Open voor publiek

Tegenwoordig hebben de gerestaureerde forten en sluzen uiteenlopende functies. Veel zijn opengesteld voor het publiek en dienen als musea, zoals Fort bij

Vechten in Bunnik en Forteiland Pampus bij Muiden, zodat de rijke geschiedenis van de linie toegankelijk blijft voor toekomstige generaties. Of ze zijn een culturele ontmoetingsplek met dans, theater, muziek, film en beeldende kunst zoals Fort Maarsseveen bij Maarssen en het Muziekfort bij Beverwijk. "Ook zit er in een fort een kinderdagverblijf en in een andere een sauna. Op meerdere plekken hebben forten een recreatie- of horecafunctie gekregen."

Weer andere forten, zoals Fort bij Tienhoven en Fort Ruigenhoek boven Utrecht, worden juist met rust gelaten zodat de natuur er haar gang kan gaan. "In die onaangetaste forten gebeurt van alles. In de natte gebieden eromheen broeden bijvoorbeeld ijsvogels. Fort bij Rijnauwen is een reservaat voor vleermuizen, vissen, dassen en reeën."

Enthousiast sluit Smits af: "Er is zoveel over al deze forten te vertellen. We hadden er wekelijks wel een heel jaar mee kunnen vullen."

Noord-Zuid-Oost-West: Langs de Hollandse Waterlinies
dinsdag 30 juli | 17.10 | Omroep MAX | NPO 2

Noord-Zuid-Oost-West

In het Omroep MAX-programma *Noord-Zuid-Oost-West* laten de regionale omroepen hun mooiste documentaires, achtergrondprogramma's en persoonlijke verhalen zien.

Voor *Langs de Hollandse Waterlinies* werkten NH Nieuws, RTV Utrecht, Omroep Gelderland en Omroep Brabant samen. In de eerste aflevering bezoekt presentatrice Margreet van Gils het Waterliniemuseum in Fort bij Vechten en langs de onbebouwde omgeving van Fort Vijfhuizen, waar bloemen en bijen de biodiversiteit vergroten.

